

Metafyysisiä mietelmiä

Kesäkuussa järjestettiin Turussa kuudes *Nordic Workshop in Early Modern Philosophy*. Pohjois-Euroopassa vuosittain pidettävä seminaari kokoaa erityisesti nuoremman polven tutkijoita esittelemään tekeillä olevia tutkimuksiaan. Suurin osa puheenvuoroista keskittyi niin kutsuttuihin rationalisteihin (Descartes, Spinoza, Leibniz) ja empiristeihin (Locke, Berkeley, Hume). Rationalismia ja empirismia pohdittiin sekä toisistaan erillään että toisiinsa verrattuna. Oliko koulukuntien välillä lopulta niin suurta eroa kuin historian luku toisinaan antaa ymmärtää?

Etenkin Jani Sinokin ja Ericka Tuckerin esitykset toivat esiin uusia puolia Lockesta ja Spinozasta. Sinokin Locke-tulkinta pureutui rationalismin ja empirismin väliseen rajanvetoon. Eroa on usein korostettu jaottelulla, jonka mukaan rationalismissa tietoa saadaan ainoastaan puhtaan ajattelun avulla, kun taas empirismissä sitä voidaan saavuttaa pelkästään havaintojen kautta. Nykytutkimus kuitenkin monessa kohtaa kyseenalaistaa erottelun, tai ainakin tiedostaa rajojen häilyvyyden.

Sinokin esitelmä Locken havaintokäsityksestä tuo Locken ja Descartesin tavallista lähemmäksi toisiaan. Omassa esitelmässäni kannatin Descartesista ”suora realisti” -tulkintaa, jonka mukaan Descartesin havaintoteoriassa ei ole ideoiden verhoa. Sen sijaan kohteet havaitaan suoraan, jolloin ideat ainoastaan muovaavat havainnon luonnetta. Sinokki taasen esitti Lockesta vastaaventyyppisen tulkinnan, jossa Locken havaintokäsitys nähdään aiempaa rationalistisempänä. Locken teoriaa on yleensä pidetty puhtaan empiristisenä: ihmisen havaitessa asioita tämä havaitsee itse asiassa niistä muodostuvia ideoita, jotka syntyvät aistikokemuksen pohjalta.

Sinokin mukaan Locke kuitenkin erottelee toisistaan kaksi eri havaintotyyppiä: perseption, joka

on aktiivista tiedostusta, sekä sensaation, joka on passiivinen ruumiillinen toiminto. Sinokki katsoo juuri perseption olevan Lockelle olennaisempaa havaitsemista. Tällöin havaitsemiseen kuuluu elimellisenä osana myös aktiivinen tiedostus, jota ideat rakenteellistavat. Erottelun avulla Sinokki väittääkin, etteivät ideat tule Lockella sen enempää suorien havaintojen väliin kuin Descartesillakaan. Pikemminkin ne toimivat eräänlaisena käsitteellistävänä koneistona. Esitelmä osoittikin hyvin, miten lähellä toisiaan varhaismoderni rationalismi ja empirismi itse asiassa ovatkaan.

Tucker puolestaan kertoi Spinoza-tutkimuksestaan, jossa hän pyrkii välttämään perinteisen vastakainasettelun ”dualisti vai realisti”. Perinteisessä tulkinnassa kysytään, olivatko mieli ja ruumis Spinozalle erillisiä vai samaa kokonaisuutta. Tucker sen sijaan lähestyy Spinozaa niin kutsuttuna ”ei-reduoitavana fysikalistina”, jonka mukaan ”ruumis ei voi ohjata mieltä ajattelemaan, eikä mieli voi ohjata kehoa liikkumaan”. Niiden välillä onkin Tuckerin mielestä eräänlainen ”selityksellinen palomuuuri”: toisen tapahtumia ei pystytä selittämään toisella. Tämän olisi tarkoitus suojella ruumiin fyysisiä toimintoja mentaaliselittämiseltä.

Tuckerin mukaan Spinoza näin ollen katsoisi, että ymmärtääkseen ajattelua on myös ymmärrettävä ruumista. Väite vertautuu Valtteri Viljasen esitelmään substantiaalisuudesta ajattelijoilla kuten Descartesilla, jolle sielu (tai mieli) oli ruumiin substantiaalinen muoto. Nykytutkimuksen valossa myös Descartesin jakoa ruumiin ja mielen välillä on liioiteltu, mutta silti hänen näkemyksensä poikkeaa Spinozasta selvästi. Descartesia kiinnosti mielen kyky ajatella, kun taas Tuckerin tulkinnassa Spinoza oli erityisen huolissaan ruumiillisten aktien redusoinemisesta mentaaliin toimintoihin. Filosofien näkökulmaerot kenties

kiteytyvätkin juuri eri kiinnostuksen kohteisiin. Kaiken kaikkiaan workshop toi tuoreita näkökulmia sekä rationalismi–empirismi- että mieli–ruumis-erotteluun.

Tapahtuman vakiintuminen kertoo varhaismodernien ajattelijoiden vetovoimasta. Workshopin järjestänyt Hemmo Laiho huomautti haastateltaessa, että filosofian historia on maailmalla nousussa ja alan tutkimusta tehdään nykyään ehkä paremmin kuin koskaan. Historian tutkimus on Laihon mukaan tärkeää ja sen erityislaatuisuutta pitäisi tuoda esiin vielä vahvemmin: ”Ajatus, että filosofian historia on jotenkin erillinen hanke niin sanotusta nykyfilosofiasta elää yhä vahvana.”

Laiho pitää näkemystä kuitenkin virheellisenä ja haitallisena filosofian kehitykselle:

”Nykykeskustelu tarkoittaa loppujen lopuksi vain sitä, mitä nyt satutaan tutkimaan ja millä tavalla. Missä ylipäänsä kulkee raja niin sanotun historiallisen ja systemaattisen tutkimuksen välillä? Päivänpolttavatkaan kysymykset ovat harvoin kokonaan uusia; niiden todellisen ymmärtämisen kannalta tuskin on haitaksi tutkia sitä, mistä ne kumpuavat.”

Myöskään ero klassikko- ja nykytutkimuksen välillä ei ole niin suuri kuin mitä ajatellaan:

”Klassikkotutkimuskin on parhaimmillaan ongelmakeskeinen hanke, jossa tutkimuskohde ylitetään: kyse ei ole viime kädessä klassikko X:n tutkimisesta, vaan pyrkimyksestä ymmärtää meitä ja maailmaa klassikko X:n kautta. Tällöin vaikkapa juuri varhaismodernilla filosofialla on paljonkin annettavaa niin sanotulle nykyfilosofialle. Näin on ainakin sillä oletuksella, ettei tämä muutu pelkäksi empiristen tieteiden apuvälineeksi ja että samat ongelmat ja kysymykset jatkavat olemassaoloaan.”

Jan Forsman